

InfoMigjorn

Butlletí digital
sobre llengua
catalana

Núm. 1.379
5 de juny del 2018

SUMARI

- 1 Emili Casanova ► Deu raons per a estudiar Filologia Catalana, per a estudiar valencià
- 2 David Paloma ► Enfabrats
- 3 Gabriel Bibiloni ► Cal triar bé i escollir poc
- 4 Jordi Parramon i Núria Lucena ► Al Parlament encara es parla llatí
- 5 Teresa Tort ► Setra
- 6 J. Leonardo Giménez ► Emprar, amprar i amprat
- 7 Maria Cucurull ► Gramàtica sota el braç
- 8 Magí Camps ► La raó d'enraonar
- 9 Pau Vidal ► Quelcomanies
- 10 Enric Gomà ► A la vegada, al mateix temps / ahora
- 11 Rudolf Ortega ► Tots els dubtes. Hel·lenismes (Etimologia, 4)
- 12 Enllaços

InfoMigjorn és un butlletí setmanal que recull informacions d'actualitat sobre llengua catalana.

ISSN 2462-7003 Elaborat i distribuït per la Xarxa de Mots

Subscripcions: <http://migjorn.cat/alta.php> Adreça de contacte: infomigjorn@migjorn.cat   @InfoMigjorn

1 Deu raons per a estudiar Filologia Catalana, per a estudiar valencià

Emili Casanova (Universitat de València)

<https://twitter.com/InfoMigjorn/status/1000080988746256384>

1. Sabies que en els pròxims anys queden vacants per jubilació centenars de places relacionades amb la Filologia Catalana? Ara és el moment d'estudiar valencià si vols tindre una faena segura i prop de casa.
2. La Filologia Catalana et permet triar faenes diferents. Per exemple, t'habilita per a ser professor d'institut, treballar com a tècnic lingüístic de l'Administració autonòmica o municipal, o en l'àmbit de l'edició de textos.
3. En una societat com l'actual, la capacitat de convèncer i de persuadir la gent és fonamental per a progressar. Els estudis de Filologia Catalana inclouen matèries que t'ajudaran a desenvolupar habilitats per a parlar bé en públic i per a elaborar, d'acord amb les diferents situacions comunicatives, textos escrits.
4. Podràs tot allò que voldràs perquè llegir és la base de tot el teu aprenentatge, la font de les teues reflexions, l'aliment del teu esperit. I combinaràs teoria i pràctica.
5. Descobriràs totes les interioritats d'eixa llengua que estimes i que has parlat en la teua família i que s'ha parlat en el teu poble des de centenars d'anys i enriquiràs el teu bagatge cultural coneixent una de les millors literatures europees (Ausiàs March, Joanot Martorell, Ferran Torrent, Mercé Rodoreda...).
6. Podràs intercanviar les teues experiències amb gent de tot el món, que també estudia la teua llengua, a través de l'Institut Ramon Llull.
7. Podràs treballar per la teua comunitat com a dinamitzador de l'ús de la llengua i a més de fer amics i amigues et sentiràs útil i compromés amb la teua terra.
8. Combinaràs el món digital amb el món de les humanitats i arribaràs a conèixer les altres llengües d'Europa i en seràs torsimany o traductor del teu país.
9. Podràs continuar estudiant, en acabar el Grau, màsters i doctorats en la mateixa facultat, amb una Biblioteca d'Humanitats cada dia més rica.
10. La teua experiència universitària serà molt enriquidora en un marc de convivència, d'intercanvi, on aprofitaràs el prestigi i l'experiència d'un departament amb més de 40 anys d'existència i un professorat de primera divisió.

Et convidem a fer Filologia Catalana a la Universitat de València, et volem entre nosaltres, volem servir-te d'esqueneta per a projectar-te al món des del teu món.

2 Enfabrats

David Paloma

El Punt Avui Cultura, 15/04/2018

<http://www.elpuntavui.cat/cultura/article/19-cultura/1367685-enfabrats.html>

L'interès per Fabra va en augment: un espectacle infantil, un còmic, un calendari, un portal, un suplement, una gran inauguració, una projecció, un abecé, un altre suplement, un espai d'internet, un carrer, una ruta, una entrevista, un programa, uns espais terminològics, un monogràfic, una rajola de xocolata, una conferència (moltes, de fet), un llibre (uns quants) i així anar fent. L'Any Fabra ha despertat la febre per Fabra.

Si es tracta d'una febre lleugera, la simptomatologia és clara: ànsia pel personatge (què va fer, què va dir?, on va néixer?, on va viure?, on va anar?...) i petit delit per l'obra (l'*Ensayo* va ser la primera gramàtica?, ell sol va escriure el *Diccionari*?, quina és la gramàtica dels mestres?...). A parer meu, aquesta és una febre dolça. No hi ha mal de cap ni malestar. Cadascú descobreix o redescobreix el personatge i l'obra al grau que l'interessa. Hi ha qui descobreix que Fabra era llaminer mirant-se els dits: "Que bona, aquesta xocolata!".

Però quan la febre arriba als savis (de la llengua), aleshores salta el perill: o hi ha lucidesa o hi ha deliri. Perquè amb l'excusa de Fabra, el savi s'endinsa en l'ànima del Mestre –"Fabra hauria dit...", "Fabra no hauria dit..."– i, amb una certa debilitat d'esperit, comença a parlar de la llengua després de Fabra.

Gabriel Bibiloni és exemple de lucidesa en l'article ["Si jo hagués estat Pompeu Fabra"](#), que va publicar en el seu blog el 28 de febrer. Sempre hi ha vist molt clar, en aquest afer. L'autor desplega un argumentari que em fa aixecar del sofà. Llegeix, si et plau, magnífic, li deixo anar a la meva parella abnegada. Em mira: hi ha vida després de Fabra? N'hi ha, n'hi ha!, llegeix.

Al començament de la codificació del català, Fabra i el seu entorn van optar per la llengua parlada... a Barcelona. Van optar, doncs, per una morfologia unitària, la de Barcelona. L'altra els semblava antiga i estranya. I van sacrificar la morfologia tradicional "més o menys unificada", de manera que ara, cent anys després, tenim una morfologia verbal per a cada dialecte. "O subdialecte, o comunitat autònoma, que tot és la mateixa anomalia."

Aquest és el Bibiloni que (m')interessa. El Bibiloni que troba a faltar un estàndard morfològicament nacional i que el presenta sabent, fins i tot, que "la immensa major part dels lingüistes i usuaris de la llengua no en voldrien ni sentir

a parlar”. Coratjós com Alcover, tenaç com Moll, conspicu com Corbera, sap detallar la proposta: el present de subjuntiu amb *i*; l'imperfet de subjuntiu amb *às*, *asses*, *às*. Etcètera, etcètera.

En els estàndards composicionals, hi ha renúncies. Aquest seria el preu per aconseguir una llengua estàndard unificada, el preu per un estàndard amb continuïtat històrica. Bibiloni diu que és un “*divertimento*, un joc d'imaginació”. No us el cregueu. [Llegiu-vos la proposta sencera](#) i hi trobareu un savi que parla de llengua amb l'excusa de Fabra.

Un altre dia us parlaré del deliri, que sap especialment greu quan ve de ments preclares.

3 Cal triar bé i escollir poc

Gabriel Bibiloni @bibiloni

El blog de Gabriel Bibiloni, 19/04/2018

<http://bibiloni.cat/blog/?p=2721>

Observo encuriós l'ús extraordinari que al Principat –o potser només a la part de Barcelona, no ho sé– es fa del mot *escollir*. Que si el Parlament ha d'escollir un president, que si tal persona ha estat escollida com a representant de no se què, que si no sé qui ha estat escollit a les urnes, etc. El verb s'empra tant si l'elecció es fa mitjançant una votació com si no. Veig el mateix ús en espanyol («escoger un presidente», se suposa que votant) i no és sols espanyol de Catalunya, sinó que en veig exemples a la premsa espanyola i hispanoamericana. És, doncs, un ús comú a català i espanyol. Diverses fonts ens diuen que *escollir* tenia poc ús al Principat, on era més usual *triar* (a part d'*elegir*, sobretot si hi ha votació), per la qual cosa deu haver-hi hagut una evolució, car sembla que ara *triar* recula davant l'omnipresent *escollir*.

Ens explica Coromines (DECLC, s.v. *collir*), que en llatí antic *legere* significava 'collir, agafar', i que amb el prefix *ex-* es formà *exlegere* (simplificant, *elegere* o *eligere*) que significava 'triar' i d'on surt per via culta el mot panromànic *elegir*. Però el *legere* ('collir') aviat va restar antiquat i va ser substituït per una altra forma prefixada, *colligere*, d'on surt l'actual *collir*. I quan el *legere* ('collir') va restar antiquat era lògic que el prefixat *eligere* ('triar') també flaquejàs i que sobre el seu vencedor, *colligere*, es formàs un altre mot prefixat, *excolligere*, que

agafà el significat de 'triar'. Això darrer degué ser sobretot en llatí hispànic dels dominis actuals espanyol i portuguès. Del *colligere* vénen el català *collir*, l'espanyol *coger*, el portuguès *colher*, el francès *cueillir* o l'italià (*rac*)*cogliere*. Amb la particularitat que els mots espanyol i portuguès signifiquen agafar qualsevol cosa mentre que a les altres llengües romàniques signifiquen agafar només flors, fruits o semblants. Llevat d'un ús aberrant i espanyolitzant que fan alguns mallorquins, que cullen el telèfon, el tren, l'autobús, els lladres, refredats, manies i tot allò que en espanyol es pot *coger*. Del llatí *excolligere* surten l'espanyol *escoger* i el portuguès *escolher*, que signifiquen 'triar'. És un mot bàsicament propi d'aquestes dues llengües iberoromàniques, absent en les altres de la família romànica. En espanyol *escoger* surt profusament en totes les èpoques, començant pel *Cantar del mío Cid*. En català ja és una altra cosa.

Respecte al català, Coromines ja ens diu al diccionari etimològic espanyol (DCECH) que no en coneix exemples antics; dada interessant. De totes les aparicions que hem vist a la documentació medieval només en coneixem algun ús en Jaume Roig. Res més, cosa que indica que a l'Edat Mitjana el mot era pràcticament inexistent en català. En el CICA (Corpus Informatitzat del Català Antic), que arriba al segle XVIII, no n'hi hem sabut trobar cap cas. I en el CIVAL, corpus de textos valencians, en trobam un exemple en el segle XVII (Gaspar Blai Arbuxech, 1666), que ja pot ser clarament induït per l'espanyol. Després ja passem a una aparició del 1853. El diccionari Torra (1640), que és una adaptació d'un diccionari castellà, enregistra *escullir* amb una simple remissió a *triar*. I el mot *escollir* és totalment absent del diccionari Lacavalleria (1669), molt més consistent que el de Torra. Sí que surt ja als diccionaris del segle XIX.

Pel que fa a la llengua parlada, Coromines, en el seu diccionari etimològic espanyol, ens deia que a la Catalunya del Nord només s'usa *llestar* i que en el Principat [sud] *triar* és més popular que *escollir*. Ho referma en el diccionari català (DECLC), on diu que *escollir* és «un mot molt rar a l'Edat Mitjana, i no general avui, en què segueix dient-se més aviat *triar* en tot el Principat i *llestar* (amb caràcter preferent, potser únic) en rossellonès; tanmateix *escollir* és també actualment d'ús més o menys general a les Illes, el Principat i sobretot en valencià (on *triar* no s'usa si no és en alguna accepció especialíssima, de triatge de productes agrícoles.». Pel que respecta al Principat, és evident que hi ha hagut una evolució, car ara *escollir* es diu per pa i per sal, fins i tot quan no cal dir *triar* sinó *elegir*. Desconec els usos exactes del País Valencià; els lectors valencians d'aquest post podran fer-hi les seves aportacions. Quant a Mallorca puc dir que *escollir* és una cosa molt rara i que en el meu entorn, i a l'entorn de persones que he consultat, és perfectament inexistent.

La semàntica d'aquests mots també és un capítol ben interessant. Notem que el català té tres mots (*elegir*, *triar* i *escollir*) mentre que les altres llengües de l'entorn només en tenen dos, com l'espanyol (*elegir* i *escoger*), el portuguès (*eleger* i *escolher*), el francès (*élire* i *choisir*), l'italià (*eleggere* i *scegliere*) o l'anglès (*to elect* i *to choose*). Vegem quina és la semàntica en aquestes llengües que tenen dos mots. En totes *elegir* (*elegir*, *eleger*, *élire*, *eleggere*, *to elect*) significa en primer lloc triar una persona o diverses per a ocupar algun càrrec o alguna responsabilitat, sobretot mitjançant una votació. En segon lloc, *elegir* és l'acció de mostrar una preferència per una persona, un poble, un col·lectiu, etc.: «el poble elegit per Déu», «molts són cridats i pocs, elegits» (frase evangèlica). Per al significat de triar entre diversos objectes o diverses opcions el mot normal i neutre és *triar* (*escoger*, *escolher*, *choisir*, *scegliere*, *to choose*). *Elegir* per a referir-se a una tria entre coses sol ser literari o d'un to més o menys pujat («el destí que cadascú ha elegit»).

Ara vegem com els diccionaris catalans administren els nostres tres mots. La primera cosa a remarcar és que utilitzen el mot *escollir* com a instrument per a la definició dels altres. «Elegir: escollir entre diverses possibilitats» (DIEC); «elegir: escollir qualcú o qualque cosa per a un fi determinat» (DCVB); «elegir: escollir (algú o alguna cosa) per a un fi determinat» (DFabra). Cosa que, curiosament, no fa el Labèrnia: «elegir: triar, destinar una persona ó cosa á algun fi». Ni el Lacavalleria: «elegir: triar alguna cosa». Això a part, els diccionaris catalans són poc clars respecte del significat dels tres mots. Sobre *elegir*, i descomptant les eleccions amb votació, el DIEC ens diu (accepció 1) que *elegir* és «escollir, seleccionar, entre diverses possibilitats per a un fi determinat», definició que tot d'una pensam que també pot servir per a *triar*. I si anam a *triar*, veurem que –descomptant significats com els de triar llana o bestiar o triar-se la llet– simplement ens remet a *escollir*. I d'*escollir* només diu que significa «prendre de preferència», una definició que ja és de Fabra. És a dir, que *escollir* i *triar* són sinònims, amb l'agreujant que la forma definida (primària) és *escollir* i no *triar*. Els altres diccionaris actuals no aporten res més d'útil.

En resum, la introducció discreta del mot *escollir* en segles passats, deixant a part el cas isolat de Jaume Roig, pot ser molt bé un fenomen d'interferència. Era un mot innecessari, perquè el seu significat ja estava cobert per *triar*. A partir d'aquí, la asimetria entre el català (amb dos mots, *triar* i *escollir*) i l'espanyol (un sol mot, *escoger*) i la semblança formal entre *escoger* i *escollir* han afavorit en temps moderns l'expansió d'*escollir* i el replegament del mot inexistent en espanyol (*triar*). Faríem bé de promoure la parella dels mots genuïns, *elegir* i *triar*, i fer-los servir com ho fan les altres llengües romàniques.

4 Al Parlament encara es parla llatí

Jordi Parramon i Núria Lucena

Blog de la *Revista de Llengua i Dret*, 24/05/2018

<http://eapc-rld.blog.gencat.cat/2018/05/24/al-parlament-encara-es-parla-llati-jordi-parramon-i-nuria-lucena/>

El Departament d'Assessorament Lingüístic del Parlament de Catalunya ha posat a disposició dels seus membres i del públic en general un recull de les locucions i expressions llatines més habituals en l'àmbit jurídic i parlamentari. Es tracta d'una edició electrònica que es pot consultar en el web mateix del Parlament: [Locucions i expressions llatines](#).

Som conscients que el nostre repertori no és exhaustiu, per la mateixa dificultat de localitzar i aplegar totes les expressions llatines que alguna vegada han estat emprades com a recurs estilístic, però sí que hem procurat fer-lo tan extens com sigui possible. Hem donat preferència a les expressions pròpies de l'àmbit jurídic, sense oblidar les que han perdut aquest matís d'especialitat que haguesin pogut tenir, i es poden aplicar a qualsevol context que requereixi un registre una mica culte.

L'origen de les expressions que conformen el recull és molt divers. La font principal és el dret romà, els principis que el conformen i les lleis i sentències que se'n deriven, als quals s'afegeixen els dictàmens dels juriconsults d'èpoques posteriors, sense oblidar l'aportació dels humanistes ni l'abundosa fraseologia eclesiàstica. En conjunt, les locucions llatines conservades formen un corpus molt extens, del qual només hem espigolat les més freqüents, les que hem pogut documentar en el llenguatge parlamentari actual, que són també les que generen més consultes, tant per a textos escrits com per a intervencions orals.

L'obra s'estructura com un conjunt de fitxes, cadascuna de les quals conté la definició de la locució llatina; les formes equivalents en català i en castellà, si n'hi ha; indicacions sobre l'ús, en què hem remarcat les variants formals i, si és el cas, els errors morfològics o de pronúncia introduïts, i exemples de textos, intervencions i discursos que, sempre que ha estat possible, hem extret del nostre àmbit parlamentari. Perquè ens hem adonat que, d'exemples, no en manquen, i és admirable com una llengua sense reconeixement oficial ni regulació normativa, que molta gent considera inútil i dona per morta i enterrada, es manté activa a les institucions gràcies al seu prestigi històric i al pòsit cultural que ha anat acumulant al llarg de la història.

Les locucions llatines i les seves màximes perduren en bona part del vocabulari del Parlament, i ho fan com un conjunt de frases fetes a les quals hom recorre

sovint no només per embellir un discurs o, en el millor dels casos, per aportar una citació d'autoritat, sinó també, sobretot per part dels juristes, com a recurs de simplificació i precisió en el discurs, ja que són expressions amb molt de contingut semàntic i que sovint també incorporen molta jurisprudència.

Com que *verba volant, scripta manent*, presentem aquest recull d'expressions i locucions llatines, amb la voluntat que sigui una eina de consulta perquè el personal polític i tècnic del Parlament de Catalunya, i també tothom que hi estigui interessat, pugui resoldre els seus dubtes a l'hora d'emprar una locució llatina, sobretot les que formen part del llenguatge jurídic, però també moltes de les que han penetrat en l'àmbit col·loquial. Per això mateix, la institució ha trobat convenient de posar aquest document a disposició del públic entre els seus recursos lingüístics.

[Locucions i expressions llatines](#). Edició a càrrec de Jordi Parramon i Núria Lucena, amb l'assessorament jurídic d'Anna Casas. Parlament de Catalunya, 2018

5 Setra

Teresa Tort @teresa_tort

Blog *Agafada al vol. Som les paraules que diem*, 05/05/2018

<https://blocs.mesvilaweb.cat/tort/?p=269940>

De tant en tant, entropessem amb alguna paraula que no hem escrit mai. Dir-la i sentir-la no representa cap novetat, però si l'hem de posar damunt d'un paper per primera vegada ens poden assaltar dubtes.

No fa gaire, érem a taula i la D li va demanar al nostre convidat que li allargués la **setra**. I en lloc del moviment instintiu de correspondre aquesta petició tan natural durant els àpats, el seu receptor la va mirar amb ulls desconcertats. Sense pensar-s'ho ni un segon, la D li va traduir: la *jarra*. I va ser graciós perquè el convidat no parla gaire castellà ja que fa pocs mesos que viu aquí. La seva desorientació s'explica, en realitat, perquè és parlant del dialecte oriental i desconeixia aquesta paraula usual en terres ebrenques.

Davant d'una incidència com aquesta, vaig traure el bloc de notes per apuntar-me-la i, aleshores, em va sorprendre la indecisió: *cetra* o *setra*? De fet, si hagués pensat en *setrill*, no hauria dubtat. Però en aquell moment no hi vaig caure. Sort que només cal fullejar algun diccionari per a resoldre de seguida

aquestes vacil·lacions. D'altra banda, al [DCVB](#) he trobat que *setra* ve de l'àrab *satl* 'recipient per a abocar aigua', cosa que ens explica –de passada– la raó per la qual és un mot freqüent a Tortosa i al Maestrat, com tantes altres formes dialectals nostres d'aquest mateix origen.

A qualsevol casa una bona setra d'aigua fresca sempre és a disposició dels visitants, des de temps immemorials. Recordeu-vos-en per si us cal: setra o gerra.

► Fotografia d'Adrià Costa (Osona.com)

6 Emprar, amprar i amprat

J. Leonardo Giménez

Levante-EMV, 05/03/2018

<https://www.levante-emv.com/cultura/panorama/2018/03/05/emprar-amprar-i-amprat/1687241.html>

Un doblet de paraules que en la parla es poden confondre és *emprar/amprar*, ja que la majoria de paraules començades gràficament per *en*, *em* i *es*, en síl·laba àtona, les solem pronunciar, pràcticament, amb *a*, però s'han d'escriure amb *e*, com en *enveja/*anveja*, *embrutar/*ambrutar*, *espenta/*aspena*. Antigament estos dos mots o formes –*emprar* i *amprar*– podien tindre igual significat, però actualment cal destriar els diferents sentits que els atribuïx la normativa i l'ús, encara que en algun diccionari eixes dos paraules es donen com a parcialment equivalents. El *Diccionari normatiu valencià* (DNV) definix *emprar* com a 'usar,

utilitzar' i 'servir-se d'algú o alguna cosa', com en estos exemples: "Hem d'emprar una bona ferramenta per a excavar la sanga"; "Pasqual és molt selectiu, no empra mai paraules marcadament col·loquials, ni parlant ni escrivint"; "Emprà la seua dona perquè parlara de la seua situació laboral amb la cap de Recursos Humans".

Per la seua banda, *amprar*, d'acord amb el DNV, és 'prendre prestada alguna cosa', 'obtindre per a si (alguna cosa d'un altre)': "Han hagut d'amprar diners per a comprar la casa"; "Li vaig amprar la moto"; "Tots els idiomes aprenen paraules i expressions a uns altres". En alguns pobles, especialment de l'Horta, és també usual utilitzar el verb *amprar* també en el sentit de 'deixar prestat', a banda de 'prendre una cosa prestada', com el descriu el diccionari de la RACV. Com tantes altres paraules tan usualment valencianes, catalanes perifèriques i balears, *amprar* no ha tingut, ni té, la qualificació de mot principal i formal per part de l'essencialisme lingüístic, ja que prioritza *manllevar*, geosinònim perfectament vàlid i normatiu, però que no cal que desplace el nostre *amprar*.

Eugeni S. Reig, conscient del perill de retrocés o bandejament d'este verb, l'inclou en el seu *Valencià de sempre*, i abans ja l'havia arreplegat en *Valencià en perill d'extinció*. I ho fa amb inclusió de cites d'obres d'una nòmina de cinc prestigiosos escriptors com Enric Valor (*El castell del sol*), Josep Palomero (*El tatuatge dels apàtrides*), Toni Cucarella (*Quina lenta agonía la dels ametlers perduts*), Joan Olivares (*Pana negra*) i Tobies Grimaltos (*Idees i paraules*).

En un sentit irònic i figurat, *amprar* també s'usa com a sinònim de 'furtar'. No fa moltes setmanes furtaren la bicicleta a un cosí meu. Quan, després d'haver-li-la llevada, li vaig demanar que me la deixara, em va dir: "Me l'han amprada, però per a no tornar-me-la". L'humor que no falte. Quan es plagia un llibre també es pot considerar que el que ho fa ha amprat (i també *emprat*) l'argument o parts de la publicació. E.S. Reig, en *El valencià de sempre*, també inclou l'adjectiu *amprat*, procedent del participi de *amprar*, amb la definició 'insegur, incòmode, per falta de confiança en u mateix'. I semblant descripció fa el DNV. Reig també cita obres de Valor, Cucarella i Olivares en què apareix *amprat/amprada*, en el sentit de trobar-se algú incòmode o fora de lloc. Abans quan u/una anava per primera vegada a cals sogres solia sentir-se amprat/amprada. Ara, poc o gens.

Vegeu [Amprar](#), d'Eugeni S. Reig (*El Punt*, ed. País Valencià, 01/03/2009, reproduït a l'**InfoMigjorn** núm. 91, 04/03/2009, ítem 1)

7 Gramàtica sota el braç

Maria Cucurull @mariacucurull

El Periòdic (Andorra), 16/04/2018

<https://www.elperiodic.ad/opinio/article/63650/gramatica-sota-el-brac>

De bon matí rialles i un so eixordador al menjador de l'hotel. La màquina de cafès que raja a balquena, dringadissa de gots i de culleretes que remouen el líquid enèrgicament. Avui toca debatre. Els més diligents ja han esmorzat, els veiem a l'altra banda del vidre, gesticulen al mateix ritme que articulen acuradament tots els mots del discurs. Han vingut a guanyar.

El que fa la comunicació no verbal! Les més jovenetes s'han maquillat força, fan 4t d'ESO i la cosmètica aconsegueix el seu objectiu, volen passar desapercibudes i diluir-se amb les de 2n de batxillerat, que ningú no és pensant que l'edat les fa un rival més dèbil. També tenim adolescents encorbatats, camisa impecable i americana de sastre. Sigui darrere el faristol, sigui voltant per la sala, al bon orador li cal presència.

Professors de filosofia, de català, de castellà i fins de química i matemàtiques, esmorzen amb calma perquè ells sí que estan tranquils, ells ja han fet la feina, ara els toca als alumnes. Marc està desesperat, va amb les seves cinc xiquetes de 4t d'ESO que impacienten el més parsimoniós. La puntualitat és essencial segons els jutges i van molt justos de temps. Tenen el primer debat d'aquí a 20 minuts i Marc espera que eixes xiquetes s'arreglen lo monyo. Per fi baixen, toca agafar el bus i cap a la universitat. Però ai las! Una de les xiquetes duu una carrera en la calça. Marc no perd el somriure, hauran d'agarrar un taxi si no volen arribar tard...

Dies d'anades i vingudes, dies de nervis, neguit, èxits i fracassos. Plors i rialles. Quanta intensitat que es viu durant l'adolescència! Una cosa és clara, se n'han adonat que els calen més paraules, necessiten ampliar el vocabulari (i tu et mossegues la llengua i penses que per fi, per fi se n'adonen...) i han decidit que a partir d'ara llegiran més. "Ens n'hem adonat que si argumentem bé podrem aconseguir el que ens proposem" –ens diuen els alumnes. Parlar en públic els dona seguretat i en cada debat creixen una miqueta més, augmenten l'autoestima i se senten més capaços d'afrontar nous reptes. Han après a escoltar, reflexionar i respondre. L'agilitat mental és clau però cal mesurar sempre cada paraula.

Els alumnes ens expliquen amb entusiasme que han tingut una conversa amb diverses varietats dialectals i els ha encantat. Sí, sí, allò que els llibres expli-

quen sobre els dialectes ara han vist que és cert i que, a més, malgrat que alguns diuen paraules que ells no havien sentit mai, s'entenen perfectament. Visca! També hem eliminat prejudicis lingüístics. "I és clar que tots parlem català" –es deien. Cadascú a la seva manera i tots ben orgullosos d'allà on venen. Els andorrans? Els que més fanfarronegen, ells tenen un país amb el català com a llengua oficial. (Tant de bo amb això n'hi hagués prou per a la bona salut de la llengua.)

I per acabar, la gran final. L'equip que representava la Universitat Pompeu Fabra s'endú la victòria, ben merescuda. Una bona eloqüència juntament amb arguments contrastats, flexibilitat en el discurs, una tesi sòlida i una gestió del temps impecable ha estat la clau de l'èxit. Ara bé, tot i que el guardó només se l'emporta un sol equip, quan acaba un debat és bo citar Jorge Fontevecchia: "En els debats qui perd, guanya, perquè s'endú la raó de l'altre".

Entre aplaudiments i eufòria es clausura l'acte i ens n'anem amb més dubtes que mai sobre si l'humor té o hauria de tenir límits. De moment, enfilem el camí cap a Andorra amb la nova *Gramàtica de la llengua catalana* sota el braç (pesa... però ens emportem el regal amb tanta il·lusió!) i també hem fet noves amistats però sobretot, sobretot, ens emportem els records, l'experiència i tot el que hem après de tots els contrincants.

Gràcies, Universitat d'Andorra. Gràcies, Xarxa Vives!

8 La raó d'enraonar

Magí Camps @MagiCamps

La Vanguardia, 14/05/2018

<http://www.lavanguardia.com/vida/20180514/443572249278/la-rao-denraonar.html>

A la ciutat de Ljouwert, al nord dels Països Baixos, hi ha el Pavelló de les Llengües (Talepaviljoen), que és l'eix central del projecte Terra de Llengües (Lân fan Taal), en el marc de la Capital Europea de la Cultura 2018. Els neerlandesos són gent seriosa, que respecten les llengües minoritàries, com la seva, que és de mida mitjana (24 milions de parlants), però que parlen l'anglès amb tothom sense complexos. Com que les llengües s'alimenten les unes de les altres, del neerlandès en català hem manllevat alguns mots marítims, com *babord* i *estribord*.

El cas és que al pavelló hi ha una representació de la llengua i la cultura de les petites comunitats lingüístiques europees, i es veu que a l'exterior de l'edifici hi han muntat el Jardí de les Llengües, on s'exposen les deu paraules més boniques d'idiomes diversos. I, esclar, calia escollir les deu del català. La direcció general de Política Lingüística va obrir les votacions a Twitter i més de deu mil persones hi van dir la seva.

Les deu paraules del català són: xiuxiuejar, aixopluc, caliu, tendresa, llibertat, moixaina, amanyagar, enraonar, ginesta i atzavara. Com que l'ordre no és alfabètic, potser respon al nombre de vots de més a menys. A primer cop d'ull és curiós l'alta presència de la lletra x, que també apareix en altres mots dels 25 seleccionats per a la final: xaragall, aixafaguitarres, xubec, xerric.

Però al principi parlàvem de mots manllevats. O enraonàvem —un verb meravellós: parlar per arribar a la raó—. Resulta que de les deu paraules triades, set són patrimonials, és a dir, que les hem heretades directament del llatí per via oral. N'hi ha dues d'origen expressiu. Una és *moixaina*, derivada de *moix*, que és com anomenen el gat a les Balears i que s'associa a alguna de les característiques d'aquest felí. I l'altra és *xiuxiuejar*, que deriva de l'onomatopeia *xiu-xiu*.

Finalment, potser la menys votada de les deu, trobem l'única paraula manllevada de fora de l'àmbit llatí: *atzavara*, que adoptem cap al 1500 de l'àrab magrebí i que fa referència al suc de l'àloe.

De la selecció d'aquestes deu paraules se'n poden treure alguns apunts. El primer és que no hi ha cultismes ni neologismes, de la qual cosa es conclou que als parlants els enamora el vell. El segon fa referència a la sonoritat: hi ha moltes fricatives i africades i, en canvi, poques oclusives. I un tercer apunt demostra que, malgrat l'alta presència de mots germànics arribats durant l'edat mitjana, els parlants, de manera conscient o inconscient, s'han estimat més triar deu paraules de sonoritats mediterrànies.

Vegeu també [Atzavara, capsigrany, pampallugues, papallona i pessigolles, les paraules triades per la redacció d'El País](#), de Rudolf Ortega i Ariadna Pous (*El País*, 13/05/2018) i [La insuportable boniquesa dels mots](#), de Pau Vidal (*VilaWeb*, 09/05/2018).

9 Quelcomanies

Pau Vidal @pauetvidal

VilaWeb, 08/04/2018

<https://www.vilaweb.cat/noticies/quelcomanies-mail-obert-opinio-pau-vidal/>

► Ninot de Galdric publicat originàriament al Regió7

La batalla del sasca és una metàfora de com funciona això de la llengua oral. De les innovacions, concretament ('innovacions' és una manera de dir, és clar, perquè de **mocs** i de **miquels** fa anys i panys que en tenim, però ara la vida moderna funciona així: si no canviem de mòbil cada dos per tres quedem anacrònics. I amb les parauletes, la mateixa).

A propòsit del femení genèric, una lectora em deia [la setmana passada](#) que 'allò que decidirà què se'n farà és l'ús social, més que no pas els entesos'. Completament d'acord. Els entesos en alimentació i nutrició prescriuen dietes sanes, equilibrades i abundoses de fruita i verdura, però l'ús social es continua atipant de frankfurts i de pastisseria industrial. L'obesitat i les malalties cardiovasculars són a la salut com el burocratès i el catanyol a la llengua. L'ús mana, per això parlem com parlem i les causes de mortalitat són les que són. I si alguna cosa ho corrobora és la derrota flagrant de les alternatives dels [entesos](#) al sasca. Tot i així, la pugna no s'aturarà: l'autoritat proposarà (gràcies, [Optimot](#)) i l'ús continuarà fotent el que li roti; bé, el que li roti vol dir el que dicten les modes globals. El voluntariat per la llengua, sense adonar-se'n (mireu els comentaris a sengles llistes proposades per un [expert](#) i un [diletant](#)),

no fa sinó subratllar la paradoxa: com més sinònims tenim a disposició més sagnant resulta que l'ús tendeixi a imposar-ne un de sol i, a sobre, foraster.

El mal és que l'ús és un misteri. En aquests temps canviants, no sabem ben bé en què consisteix exactament. És ús social, per exemple, el llenguatge periodístic quan tradueix automàticament expressions castellanques? Després del bombardeig massiu del calc 'tendir ponts' d'ara fa un mes, arran d'unes declaracions de Joan Tardà, ja em diràs com restablím la forma genuïna 'bastir (o alçar, o construir) ponts'... Aquest ús, doncs, legitima el barbarisme?

O el que és ús real és la utilització de l'adverbi i pronom **quelcom** en contextos semi-formals o informals en què tu i jo empràriem 'una cosa', 'alguna cosa' i 'res'? Les tres frases següents (totes tres del mes de març) han estat escrites per una periodista, una poeta i un filòleg en un diari digital, un bloc i Twitter respectivament: 'Que la meua condició de *millennial* catalana ha influenciat com he vist el procés independentista és *quelcom* que he escrit i reescrit'; 'Per algun motiu més polític que psicològicament soterrat i més dissident que mandrós, no acostumo a prendre la paraula en tant que *quelcom*'; 'L'ERO del Periódico afecta tot el departament de català. Potser hi té a veure *quelcom* que ABC se'l vulgui quedar?' L'ús per part dels lletraferits legitima un grinyol de registre tan estrident?

He posat dos exemples oposats ben a consciència. Abans d'arribar a estar en boca de tothom, o en boca de prou gent perquè la comunitat la consideri part de l'ús social, una paraula o expressió ha de néixer. Primer s'encunya i després, si té sort, es difon. De formes de creació de lèxic, n'hi ha moltes. El desdoblament, per exemple, és un fenomen artificial fabricat en ambients feministes, amb la col·laboració d'institucions públiques i acadèmiques, que té un recorregut perfectament traçable. Si mai s'acaba imposant (és a dir, convertint-se en un tret morfològic d'ús general), aquesta gènesi podria quedar en l'oblit, de la mateixa manera que en alguns països canten 'L'estaca' d'en Llach convençuts que és una cançó tradicional. En canvi, un esguerro com 'ja posats' (per dir 'posats a [fer/dir/...]') és espontani, en la mesura que es pot considerar espontània la ignorància de (o dels) qui el va (o van) calcar per primera vegada. Un cop en circulació (sobretot si arriba per diversos canals, per això he volgut especificar amb el plural que es pot donar simultàniament en parlants que no es coneixen entre ells), la nova locució es desprèn de l'origen espuri i comença a circular amb carta de naturalesa. Blanquejada. Sobretot des del moment que usuaris sense intuïció lingüística ho consideren acceptable i ho reivindiquen davant la 'rigidesa' de la norma. Així, la santificació de l'ús com a àrbitre suprem de la validesa lèxica pot significar el salconduit per a expressions

(mal)calcades que acaben triomfant gràcies a l'acció combinada dels mitjans i parlants interferits. Valgui com a exemple d'èxit un dels modismes més cretins dels últims mil·lennis, '(algú o alguna cosa) ha vingut per quedar-se'.

Vaig concloent. Legitimar qualsevol innovació al·legant l'extensió d'ús és una estratègia alacurtista. Una mica com l'argument dels neofalangistes contra la immersió: si al carrer es parlen (majoritàriament, volen dir) dues llengües, doncs que a l'escola hi hagi dues llengües vehiculars. Una raó instrumental, que depèn d'on bufi el vent (i la mostra és que en realitat en demanen tres perquè ara està en voga l'anglès, però demà serà l'àrab i demà passat el mandarí). Dut a l'extrem, aquest argument ens hauria de menar a suprimir els correctors dels mitjans de comunicació. Faria de bon veure la cara dels partidaris del jo-parlo-com-me-dona-la-gana provant de desxifrar segons quins textos (bé, és una tortura que ja es pot experimentar: internet és ple de blocs que semblen redaccions de la classe dels Dofins). Perquè us en feu una idea, us deixo amb l'última innovació del poble-que-parla-com-vol. L'adjectiu **puto**, aquell bàrbar i alhora entranyable **puto** que es va escampar com una plaga arran del famós crit 'És el puto crac!', va adquirint usos adverbials en frases com 'Estàs *puto* sonat, "pavo"' o 'El concert m'ha *puto* encantat'. Sí, ja sé que és un registre molt informal. Però espereu que el Barça torni a guanyar la Champions i ja m'ho sabreu dir. Benvinguts a l'ús real.

Vegeu també [Els quelcoms que enfarfeguen](#), de Bel Zaballa (VilaWeb, 17/05/2018)

10 A la vegada, al mateix temps / alhora

Enric Gomà @EnricGoma

Un capítol de [Control de plaques. 92 paraules catalanes per fumigar](#) (Barcelona: Pòrtic, 2018)

a la vegada, al mateix temps

Cal proclamar-ho ben alt, si molt calgués surto al balcó i ho repeteixo a crits: 'a la vegada' i 'al mateix temps' són locucions adverbials catalanes. Tot i que m'estimaria més no fer-ho, si els soc sincer. Per res del món voldria veure un guàrdia urbà, amb un megàfon, cridant des de la vorera:

—Deixi de cridar locucions adverbials catalanes, o s'haurà d'atendre a les conseqüències!

‘A la vegada’ i ‘al mateix temps’, res a dir-hi si no haguessin minat un adverbí que també és català: ‘ahora’, que sempre ha sigut la forma més corrent. Vol dir que dues accions s’executen a un mateix temps. El DIEC ens en dona un exemple molt clar, encara que psicològicament desequilibrat:

Reia i plorava ahora.

Aquest exemple és copiat del *Diccionari General de la Llengua Catalana*, de Pompeu Fabra (1932). No sabem quin individu neurastènic tenia Fabra al cap. La seva cunyada? Eugeni d’Ors? Harold Lloyd?

A l’entrada ‘vegada’ del DIEC, hi llegim:

[LC] [AD] a la vegada *loc. adv.* Tot ahora. *Balla i canta a la vegada.*

De nou l’exemple és copiat del Diccionari Fabra i, en aquest cas, els entesos coincideixen que al·ludeix a la Bella Dorita, molt admirada pels membres de la Secció Filològica dels anys vint –tret dels capellans, naturalment–. Mossèn Clascar no estava per distraccions.

Tot seguit observem amb atenció una marca de l’entrada del DIEC: [AD]. El DIEC ens indica que ‘a la vegada’, a més a més de lèxic comú –la marca [LC]–, és propi del ‘llenguatge administratiu’. Per què, ‘administratiu’?

–Ha de registrar a la vegada cinc còpies de l’imprès degudament emplenades, a la planta segona, taulell 29, amb les pòlisses i els permisos corresponents, timbrats amb els segells departamentals correctes i la cèdula.

Molt important, els documents administratius sempre han d’estar ‘emplenats’. Fins i tot, ‘omplenats’, que és un híbrid –o mula– entre ‘omplir’ i ‘emplenar’. A l’administració pública hi domina un argot murriesc, incomprensible si no en formes part, un codi privat entre funcionaris, com el tenen els presos, els gitanos i els ciclistes.

Per què ‘a la vegada’ és més administratiu que ‘ahora’? Perquè ‘a la vegada’ coincideix amb la locució castellana *a la vez*. Tothom sap que el castellà és un idioma especialment dotat per a l’administració.

‘A la vegada’ i ‘al mateix temps’ han fet migrar ‘ahora’. Per indicar simultaneïtat, molts catalans també recorren a ‘a l’uníson’, tot i que no és exactament el mateix que ‘ahora’. ‘A l’uníson’ inclou el sentit de ‘produint la mateixa nota o melodia’. Una frase com ara «Van tenir un orgasme a l’uníson» és interpretable en aquest sentit: els amants, en el punt més àlgid, van entonar la mateixa nota o melodia.

ahora

11 Tots els dubtes. Hel·lenismes (Etimologia, 4)

Rudolf Ortega @Rudolf_Ortega

[Tots els dubtes. Una gramàtica del català a l'abast](#) (Barcelona: RBA La Magrana, 2014), pàg. 290-292

El llatí com a transmissor · BLAT, OSTRA

El llatí és la llengua que ens proporciona la majoria de paraules, per una via o l'altra, però també fa de vehicle per a la transmissió de mots procedents d'altres llengües. Tal com ha fet el català amb les llengües amb què ha estat en contacte, en el seu moment el llatí va incorporar mots d'altres parles, els va fer seus i els ha transmès a les llengües que n'han derivat.

Un primer grup de mots no llatins però difosos gràcies al llatí l'integren les llengües del substrat preromà, és a dir el que es parlava a la península Ibèrica abans de l'arribada de la romanització. Així, provenen del substrat iberobasc mots com *lleganya*, *carabassa*, *bassa*, *mata* i *socarrar*; i del substrat celta, *blat*, *bruixa*, *camí*, *rusc*, *tancar* i *llauna*.

I un segon grup el formen els hel·lenismes, els mots de la llengua grega que el llatí va assimilar ja des de l'expansió mediterrània i també després pel llatí cristià: *oli*, *hora*, *esponja*, *porpra*, *paraula*, *ostra*, *música*, *bisbe*, *caràcter*, *escola*, *cementiri*.

Hel·lenismes per via culta · TELETREBALL

En el català hi ha moltíssimes paraules de la llengua grega, i la majoria deuen el seu origen no pas a un procés evolutiu acompanyant el llatí, sinó al fet d'incorporar-les com a cultismes: *monarquia*, *tanatori*, *fonema*, *crònica*, *filosofia*. Això però no s'acaba aquí. El catàleg de prefixos i sufixos grecs són una bona font de combinacions que deixen empremta en tots els àmbits del saber: les ciències de la salut, *talassoteràpia* (teràpia de mar); les ciències de la terra, *sismògraf* (enregistrador de sismes); la psicologia, *agorafòbia* (aversió als llocs oberts); l'energia, *eòlic* (relatiu a la força del vent); la filosofia, *metafísica* (més enllà de la física); la lingüística, *homofonia* (que sona igual); les ciències socials, *democràcia* (govern del poble), i un llarg etcètera.

Entre els prefixos grecs dels quals ens servim avui dia n'hi ha un que poc es podien imaginar els grecs que seria tan productiu ben bé dos mil anys després, quan els avenços tecnològics ens han permès de fer les coses més fàcils. Ells feien servir *tele* per dir que alguna cosa era lluny, però nosaltres l'apliquem com

un prefix per parlar de coses a distància. Galileu ja feia servir telescopis, al segle XIX van arribar el teleograma i el telèfon, al XX la televisió i els teleobjectius de la fotografia, i avui dia s'aposta pel teletreball. Ara bé, Sòcrates, que dubtava de tot, segur que veuria en el teletreball no pas el treball a distància, sinó el treball a tothora i sense despeses per a l'empresa.

Formes d'odiar · MISOGÍNIA, ANDROFÒBIA

Guerra de sexes, odi entre homes i dones. Dues paraules que tenen una formació diferent però un mateix origen, la llengua grega. Ja ho diuen, que els grecs ho van inventar tot...

La *misogínia* està formada a partir de *miso-*, que significa «odi», i de *-gínia*, que vol dir «dona» (terme del qual obtindríem també *ginecologia*). Per tant, la *misogínia* és literalment l'odi a les dones. Però els homes també poden ser odiats, i tant que sí. Fent un terme equivalent, podríem obtenir *misanthropia*, és a dir «odi als homes», però en aquest cas el mot ja està agafat, ja que aquest *-antropia*, derivat d'*antropos*, al·ludeix a tota l'espècie humana, i per tant els misantrops seran aquells que odien tothom, homes i dones indistintament. Així doncs, per odiar homes farem *androfòbia*, a partir d'*andro-*, que també vol dir «home», i *-fòbia*, que és «mania» o «aversió».

Gran, gegant i monstruós · TERA

Els grecs han estat capaços de deixar empremta en el llatí i de romandre entre nosaltres formant cada dia paraules noves, i també han estat capaços de projectar-se cap al futur. Ja hi ha alguns ordinadors al mercat que tenen el disc dur mesurat en *teres*, tal com els primers tenien cas (de 64 K crec que eren els primers), després megues, gigues i finalment teres. De fet, són formes que provenen de prefixos establerts en el sistema internacional d'unitats, i entre cadascun d'ells hi ha mil unitats de la unitat anterior. Així, un terabyte correspon a 1.000^4 bytes, és a dir a un bilió de bytes, un nombre monstruós, fent honor al sentit grec de *tera*, que és «monstre», tal com *giga* és «gegant» i *mega*, «gran». Els grecs, doncs, ens donen el significat de les mesures presents i passades de la informàtica, però ja se n'han previst les futures. D'aquí a uns anys hi haurà ordinadors amb capacitat per a mil teres, i tindrem un *peta* (1.000^5 , modificat a partir de *penta*, «cinc»). Quan tinguem mil petes, tindrem un *exa* (d'*hexa*, «sis»). Quan assolim els mil exes, passarem al *zetta*. I en acabat (almenys de moment) amb mil zettes tindrem un *yotta*, equivalent a un quadrilió de bytes.

12 Enllaços

- ▶ Entrades recents al blog del **Termcat**: [Què és l'art natura?](#) (09/05), [Decidirán els boxes o els boxs?](#) (10/05), [L'anar i venir dels ocells: els ocells migradors](#) (11/05), [#termedelasetmana: programari de segrest o segrestador](#) (15/05), [És el mateix ramadà que sawm?](#) (16/05), [Protecció de dades: els termes clau](#) (23/05), [#termedelasetmana: dada de caràcter personal](#) (23/05), [Com hem de demanar un smoothie en català?](#) (24/05), [És el mateix conservació que preservació?](#) (28/05), [#termedelasetmana: escocell](#) (29/05)
- ▶ Lluís Garcia Sevilla i Gemma Garcia Higón, [Immigració, immersió en català i rendiment escolar: dos estudis revisats](#), *Revista Catalana de Pedagogia*, núm. 13 (2018)
- ▶ [14 personalitats aposten per promoure i recuperar l'ús social del català](#) (*Diari de Balears*, 17/04/2018)
- ▶ Francesc Viadel, [Les llengües d'Espanya i l'agenda oculta de la dreta](#) (*Directe!cat*, 02/05/2018)
- ▶ [Només quatre dècimes separen l'índex de lectura en valencià del de llengües estrangeres](#) (*Diari La Veu*, 05/05/2018)
- ▶ Lourdes Garcia, [Per ser funcionari de l'Estat, no cal saber català](#) (*El Temps*, 05/05/2018)
- ▶ Xavier Aliaga, [Lectors, llibres i llengua: canviem per favor el discurs](#) (*El Temps*, 06/05/2018)
- ▶ Ramon Tremosa, [Sant Jordi en català](#) (*El Temps*, 07/05/2018)
- ▶ Tulay Caglitutuncgil, [Between myth and reality: language classrooms in Spanish and Catalan social integration programmes](#) (*Journal of Multilingual and Multicultural Development*, vol. 39(5), 2018)
- ▶ Maite Puigdevall, John Walsh, Estibaliz Amorrortu, Ane Ortega, ['I'll be one of them': linguistic mudes and new speakers in three minority language contexts](#) (*Journal of Multilingual and Multicultural Development*, vol. 39(5), 2018)
- ▶ Artur Quintana, [El català del Matarranya al segle XIV](#) (*Diario de Teruel*, 19/05/2018)
- ▶ [Softcatalà presenta la traducció al català de Liberapay](#) (17/05/2018)